

Acta onomastica 55–57. (2016)

Főszerkesztő: MILAN HARVALÍK. Ústav pro jazyk český AV ČR, Praha
55. 430 lap, 56. 297 lap, 57. 204 lap

1. A cseh Acta onomastica 2016. évi három számát külön-külön, rovatok szerint mutatom be az alábbiakban.

2. Az 55. szám

Tanulmányok. A rovat 28 tanulmányt tartalmaz. A csehül (16), lengyelül (3), szlovákul (2), szerbül (1), ukránul (1) és németül (1) közölt cikkek mindegyikét angol, az angol nyelvű (4) cikkeket pedig cseh nyelvű összefoglaló előzi meg. A bevezető részben R. ŠRÁMEK, I. LUTTERER és P. BOHÁČ (9–10) a cseh onomasztika számára jelentős eseményről számol be: 2014-ben Glasgow-ban Milan Harvalíkot, a Cseh Tudományos Akadémia Névtani Osztályának vezetőjét választották a Nemzetközi Névtudományi Társaság (ICOS) elnökévé.

Személynévi témájú tanulmányok. G. ARKUSIN a tulajdonnevek és köznevek közötti szoros összefüggésről ír: a nyugati ukrán nyelvjárásokban használatos köznevesült keresztnevek jelentését, alkotásmódját ismerteti (11–16). Z. HLUBINKOVÁ a mai cseh nyelvben vizsgálja a női családnevek *-ová* képző nélküli alakváltozatait (118–120). Ezt a családnévformát leggyakrabban a nem cseh nemzetiségű, valamint a külföldi személyhez férjhez ment cseh nők viselik. A kettős családnevek esetében előfordul, hogy csak az egyik névrész nem tartalmaz női családnévképzőt (pl. *Jákl Vítová*). M. KAZÍK a VINCENT BLANÁRFÉLE személynévmodell alapján elemzi a férjzett nők családi néven való megszólításának élőnyelvben használatos rendszerét Paprad településen (133–146). A névanyag feldolgozásában a strukturalista szemléletmód érvényesül az ún. tartalmi és motivációs modellek szimbólumokkal való jelölésének segítségével. M. KVÍČALOVÁ a cserkészek állatnevekből létrejött ragadványneveit elemzi a névadási indítékok szerint (181–186). A mintegy ezer ragadványnév 18%-a származik állatnévből. E. MAJEWSKA a flamand katolikusok (Leuven) és a német evangélikusok (Braunschweig) 1838-ból és 1898-ból származó egyházi anyakönyvei alapján vizsgálja a két felekezetre jellemző női keresztneveket (187–197). P. ROŽMBERSKÝ az *Evžen* 'Eugén' és *Evženie* 'Eugénia' keresztnév 1714–1715 közötti népszerűségének okairól szól Plasy település (Plzeňi járás) egyházi anyakönyvei (263–267). A keresztnév gyakorisága a nép körében kedvelt cisztercita apát, Evžen Tyttl tiszteletével függ össze. J. ŠEBEK a csehországi népesség-nyilvántartásból származó, *-á*-ra végződő és azonos tövel rendelkező családnevek számítógépes feldolgozását tüzte ki célul (280–289). 2013-ban mintegy 270 000 különböző családnevet tartottak számon a Cseh Köztársaságban; az *-á*-ra végződők közt leggyakoribb a *Nováková*, *Svobodová*, *Novotná*, *Dvořáková*, *Černá*, *Procházková*, *Kučerová*, *Veselá*, *Horáková*, *Němcová*.

Helynévi témájú tanulmányok. BÁBA BARBARA a helynevekben lévő lexikális topográfákkal foglalkozik, melyek a név által jelölt hely fajtáját fejezik ki (17–24). Az elsődleges lexikális helynévformások esetében a helyfajtajelölő névrész egybeesik a formánsként

álló földrajzi köznévi szótári jelentésével (pl. *Nagy-völgy* 'nagy völgy'). A másodlagos lexikális helynévformánsok a gyakori használat miatt fajtajelölő szerepre tesznek szert (pl. a templomos falvakat *-egyház(a)* utótagú névvel jelölték meg). A folyóirat M. BOHÁČOVÁ két tematikusan összefüggő tanulmányát is közli. A szerző a dél-morvaországi terület mikrotoponimáinak kontinuitásáról ír, összehasonlítja a II. világháború előtti és utáni helyzetet (25–32), majd Pohořelice város helynévanyaga által mutatja be a két időszak közötti változásokat (33–52). A vizsgált, nemzetiségileg vegyes területen a II. világháború előtt német és cseh mikrotoponimák is használatosak voltak. A német ajkú helyi lakosság kitelepítése után a német helynevek használata is háttérbe szorult, de egyes megnevezések napjainkig megmaradtak a névhasználatban. M. CZAPLICZKA-JEDLIKOWSKA a városi és vidéki helynévrendszert veti össze (53–60). Két település (Koronowo, Osielsko) utcanévrendszerét hasonlítja össze, melyekben egyes nevek gyakran ismétlődnek, így differenciáltabb névtervezésre lenne szükség. A folyóirat a Z. GELNAROVÁ és M. GELNAR szerzőpárostól két tanulmányt közöl. Mindkettő az üveggyártással kapcsolatos helyneveket tárgyalja: az egyik a Křivoklát (92–100), a másik a Brdy dombvidéken (101–117) előforduló neveket. B. KLIMTOVÁ Broumy település helynévanyagát mutatja be (147–157). Vizsgálja a mikrotoponimák változásait, használati körét, generációk szerinti ismertségét. M. KOJETINOVÁ a prágai lakótelepek utcanévrendszerét, a helynevek tájékozódásban való szerepét mutatja be (167–180). A 61 vizsgált lakótelepből 29 utcanévrendszerre a személynevekből származó, 23-ra a helynévi eredetű, 6-ra a köznévből alakult, 3-ra a vegyes utcanévek a jellemzők. M. NIKOLIĆ és V. NIKOLIĆ Čuprija szerbiai város névváltozatait vizsgálja történeti-etimológiai szempontból. A név a török eredetű *köprü* szóból keletkezett, jelentése 'híd' (198–209). L. PROCHÁZKOVÁ Mnichovo Hradiště város utcanéveinek változását tekinti át történelmi korszakok szerint (1918 előtt, 1918–1948, 1948–1989, 1989 után) (210–236). RESZEGI KATALIN két hegyvonulat középkori névállományát, illetve annak kronológiai és származásbeli rétegeit veti össze (237–262). A magyar hegynévállományban a két-részes nevek, a szláv névrétegben az egyrészes nevek dominálnak. A magyar nevek jelentős része szintagmatikus szerkesztéssel, összetételekből jött létre, míg a szláv neveket a formánssal való alakulás jellemzi. M. ŠIMEČKOVÁ a cseh helységnevekben előforduló protetikusan *v-* történeti fejlődésével foglalkozik, és térképek segítségével szemlélteti a vonatkozó településnevek 16. századi elterjedtségét (290–296). P. ŠTĚPÁN a *Labe* 'Elba' víznevből származó cseh helynevekről, főképpen mikrotoponimákról értekezik, a névalkotás módja szerint vizsgálva a névanyagot (297–304). I. VALENTOVÁ a magyarországi *Vanyarc* község szlovák helyneveit mutatja be, melyeket már csak az idősebb generáció képviselői ismernek (315–331). A mikrotoponimák történeti, élőnyelvi alakváltozatait, eredetét és jelentését, a névadás indítékát és a névalkotás módját névcikkek formájában adja meg.

Írói nevekkal foglalkozó tanulmányok. J. DAVID és J. DAVIDOVÁ GLOGAROVÁ két cseh író, Bohumil Hrabal és Ota Pavel műveiben veti össze a tulajdonnevek funkcióját (61–68). Ž. DVOŘÁKOVÁ az irodalmi művekben előforduló tulajdonnevek fordítási kérdéseit tárgyalja (81–91). A nevek a forrásnyelvi szövegből a célnyelvbe többféle fordítói művelet révén kerülhetnek: kalk (tükörnév), transzkripció (névátírás), szubsztitúció (névhelyettesítés), explicitáció (névkiegészítés) és generalizáció (a tulajdonnév köznévvé való helyettesítése). M. KOJETINOVÁ a Jára Cimrman Színháza által játszott színjátékokban szereplő valós és fiktív kremonimáknak (termékek, események stb. neveinek) a funkciójával foglalkozik (158–166).

Egyéb névtani tanulmányok. I. DOMACIUK-CZARNY és P. HERBUT a Fallathan Chronicles 2. számítógépes játékban szereplő tulajdonneveket vizsgálja (69–80). A szerzők a virtuális térben előforduló fiktív neveket a fantasyirodalomban lévőkhöz hasonlítják, s a névanyagot szemantikai-funkcionális szempontból elemzik. L. JILKOVÁ cikke egyes magyar személy- és helynevek cseh általi kiejtéséről és ismertségéről értekezik (121–132). A hatvanöt cseh adatközlő által felolvasott, magyar tulajdonneveket tartalmazó cseh mondatokat hangfelvétel segítségével rögzítette a szerző. A meghangosított magyar tulajdonnevek (pl. *Petőfi* [petéfi], *Harkány* [harkáni]) helytelen kiejtése a két nyelvben előforduló eltérő fonémákkal és hangokkal kapcsolatos. M. RUTKIEWICZ-HANCZEWSKA a tulajdonneveket kulturális emlékeként értelmezi, melyekhez a névadók, névhasználók jelentéseket társítanak (268–279). S. TOMASIK a terméknevek egy csoportjával, a táplálék-kiegészítők neveivel foglalkozik. A névállományt jelentéstani szempontból, motivációs modellek szerint kategorizálja (305–314).

Szakedolgozatokból és szemináriumi munkákból. E rovatban három cikk olvasható. J. SLEPIČKA az ostravai régió vízneveinek utcanevekben és térképeken való megjelenését tárgyalja (332–340). P. ŠTĚPÁNOVÁ a partnerek megszólítására használatos intim nevek sajátosságairól ír, melyek a nem hivatalos bece- és ragadványnevek csoportjába sorolhatók (341–349). L. TOMANOVÁ a matematikai tankönyvekben szereplő személyneveket tekinti át (350–356).

Recenziók. A rovat nyolc könyvet: öt cseh, két német és egy szlovák nyelvű kiadványt ismertet (357–377).

Krónika. E részben két megemlékezés (Dmytro Buchko, 1937–2014; Petar Šimunović, 1933–2014) és hat születésnap köszöntés (Ivan Lutterer, Rudolf Šrámek, Josef Kolařík, Milan Majtán, Svatopluk Pastyřík, Vladimír Koblížek) található (378–430).

Hírek és megjegyzések. R. VOLEJNÍK foglalja össze az egyes országokban megjelenő névtani folyóiratoknak (többek között a Névtani Értesítő 35. számának) és egyéb névtani köteteknek a tartalmát (404–421).

3. Az 56. szám

Tanulmányok. A rovat 11 cseh, 2–2 angol, lengyel, orosz, valamint 1–1 szlovák és ukrán nyelvű cikket, összesen 19 tanulmányt tartalmaz.

Személynévi témájú tanulmányok. I. BAREŠOVÁ a mai japán keresztnévek nehézkes, a nevek grafikus lejegyzésével és kiejtésével összefüggő olvasatáról szól (8–24). Egyes férfi és női keresztnévekben az azonos írásjel eltérő kiejtéssel párosulhat. A szerző a nevek japán írásképeivel, latin betűs átírásával, kiejtésével, jelentésével foglalkozik. E. L. BEREZOVIČH és G. I. KABAKOVA egyes francia és orosz etnonimák és makrotoponimák származékait hasonlítják össze szemantikai szempontból (25–45). Az oroszban a 'francia' és 'gall' népnévekből, továbbá a 'Franciaország', 'Párizs' helynevekből, a francia nyelvben pedig az 'orosz', 'kozák', 'Moszkva' lexémákból keletkezett megnevezéseket, szókapcsolatokat figyelik meg. L. DACZEWICZ a 2014-ben megjelent lengyel újságok címeiben szereplő családneveket veti vizsgálat alá (62–75). A vizsgált lapok közül leggyakrabban a Gazeta Wyborcza tartalmazott a címekben családneveket (pl. *Kaczynski*, *Putin*, *Tusk*). L. FEOPTYISZTOVA és D. SZPIRIDONOV a személynév etnokulturális szerepét mutatja be az orosz *Ivan*, a lengyel *Jan* és a francia *Jean* által (76–92). A szerzők a keresztnévek köznevesült változatainak jelentését vizsgálják. I. MATUSIAK-KEMPA a köznevekből származó

lengyel családnevek keletkezésének motívumairól, szemantikai sajátosságairól ír (147–154). J. SMAKULSKA a lengyel nyelvterületen előforduló történeti, belső tulajdonságra utaló család- és ragadványnevek közül a jó–rossz dichotómiára utalókat vizsgálja (182–192). R. VOLEJNÍK első cikke azokat a cseh filmcímeket tekinti át, melyekben személynevek vannak (219–225). Az 1898–2010 közötti időszakból származó filmek címei az interneten is elérhetők a cseh nemzeti archívumban (<http://nfa.cz>) és a csehszlovák filmek adatbázisában (www.csfd.cz). Másik tanulmánya a csehszlovák filmek adatbázisát felhasználó nickneveit rendszerezi a névadás motívuma alapján (226–234).

Helynévi témájú tanulmányok. L. ČIŽMAROVÁ a cseh nyelvjárások és a mikrotoponimák közötti összefüggésről ír (52–61). Beszámol egy elektronikus helynévszótár munkálatairól (Slovník pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku 'A morvaországi és sziléziai mikrotoponimák szótára; <http://spjms.ujc.cas.cz/>), illetve egy helynévváltoztatási kérelem háttérét elemzi. A folyóiratszám M. KOJETINOVÁ két tanulmányát is közli. Az egyikben a prágai metróállomások megnevezéseit, a névadás indítékait, az élőnyelvben használatos névalakokat, a tervezett neveket és az állomások üzembe helyezésének időpontját ismerteti (105–123). A másik cikkben a prágai emlékállító utcanevek szerepét, szemantikai sajátosságait tárgyalja a II. világháborút követően, és bemutatja, miként befolyásolta a politikai hatalom, az adott kor ideológiája az utcanévadást (124–139). P. MITTER az Ústí nad Labem járásban található vasútállomások és -megállók neveit (211 név) funkcionális-szemantikai szempontok szerint kategorizálja (155–165). M. ŠIMEČKOVÁ a cseh helységneveket diakrón szempontból közelíti meg, és az *y*, *i* > *ej* diftongizációjával keletkezett nevek 13–17. századi előfordulását térképeken is szemlélteti (199–207). J. ŠKUDRNOVÁ a cseh Horažďovice város malmainak neveit elemzi a legrégebbi írott forrásoktól a 18. század elejéig, s megpróbálja lokalizálni is az egykori malmokat (208–218).

Írói nevekkal foglalkozó tanulmányok. A. KALASHNIKOV a Dante Isteni színjátékának Pokol című részében előforduló személy- és helyneveket elemzi (93–104). A vizsgált teljes névállományt (363 név) táblázatokban is szemlélteti. P. ODALOŠ egy szlovákiai író, Peter Pišťánek *Rivers of Babylon* ['Babilon folyói'] című háromrészes (1991, 1995, 1999) regényének neveit vizsgálja (166–181). A regényben magyar nevek is előfordulnak (*Eržika, Feri, Ilonka, Rácz*).

Egyéb névtani tanulmányok. M. BOHÁČOVÁ egy cseh névtani terminust értelmez (*název místní části* 'helység-rész neve'), s rámutat arra, hogy miképpen alakul az adott szakkifejezés jelentése az idők során, miért problematikus a meghatározása és használata (46–51). V. LÁBUS a cseh rádió archívumának névtani felhasználhatóságáról szól (140–146). A hangfelvételeken rögzített tulajdonnevek, a nevekhez fűzött információk adalékokkal szolgálhatnak a nevek szociolingvisztikai elemzéséhez (élőnyelvi névhasználat, névattitúd, névpolitika stb.). O. SZOŁODUSKO szemantikai szempontból elemzi a fehér színnel összefüggő állatneveket, illetve az ukrán és lengyel nyelvjárásokban használatos tehénneveket (193–198).

Szakdolgozatokból és szemináriumi munkákból. M. HAVRDA a csehországi Tchořovice település mikrotoponimáinak történeti változásairól számol be (235–248). L. SKLENÁŘOVÁ a szintén csehországi Židlochovice környékén ismert mikrotoponimák népetimológiai magyarázatait adja meg (249–257).

Recenziók. A rovat öt német és egy lengyel nyelvű könyvet ismertet (258–278).

Hírek és megjegyzések. E. JAKUS-BORKOWA és R. VOLEJNÍK összefoglalja az egyes országokban megjelenő (afrikai, skandináv, litván, lengyel, orosz és ukrán) névtani folyóiratok, illetve egyéb kiadványok tartalmát (279–289).

4. Az 57. szám

Tanulmányok. A rovat 5 cseh, 3 szlovák, 2–2 lengyel és angol, valamint 1 német nyelvű cikket, összesen 13 tanulmányt tartalmaz.

Személynévi témájú tanulmányok. T. ABDRAKHMANOVA a kazah, orosz és német nyelvben hasonlítja össze a nem hivatalos személynevek (becé- és ragadványnevek) szerkezetét, jelentését, a névadás motivációját, a nevek kulturális és nemzeti identitásjelölő szerepét (7–19). M. KAZÍK első tanulmányában a VINCENT BLANÁR-féle strukturalista személynévmodell szerint elemzi a hajdonok megszólításának élőnyelvben használatos rendszerét Paprad településen (58–70). Másik cikkében kérdőíves felmérés segítségével mutatja be a bérmanévek motivációját a 2014-ben Veselí nad Moravou város katolikus plébániáján gyűjtött adatok alapján (71–77). Leggyakrabban szentek nevei szolgáltak alapul a bérmanév kiválasztásához. J. B. WALKOWIAK az *-y*, *-i* képzőre végződő lengyel női családneveket elemzi, és ismerteti a nők családnévhasználatára vonatkozó jogi előírásokat is (127–140).

Helynévi témájú tanulmányok. J. DAVID és M. MÍSTECKÝ Ostrava-Poruba városrész modern lakótelepének helyneveivel foglalkozik (26–37). A standardizált helyneveket összevetik a nem standard névváltozatokkal, melyeket egy háromgenerációs családtól és egy általános iskola diákjaitól gyűjtöttek össze. Az élőnyelvben használatos nem standard toponimákat, lokalizálásukat, a névadás motívumát, a név adatközlők általi ismertségét táblázatban is közlik a szerzők. K. HENGST az *Eger* vagy *Ohře* nevű folyó mentén előforduló települések cseh és német megnevezésének etimológiájáról, a cseh–német etnikai-kulturális kontaktusból eredő történeti sajátosságokról ír (38–57). J. PANÁČEK Česká Lípa környékének középkori, napjainkban már nem létező településeivel foglalkozik (78–85). Összefoglalja a témát érintő eddigi kutatásokat, felhasználja a történelem és régészet eredményeit, s eddig ismeretlen települések nevét is felfedi. P. ROŽMBERSKÝ egy Těňovice cseh község melletti malom nevének történeti-etimológiai elemzése révén mutat rá a malomnév megalkotásának sajátosságaira (100–107). I. VALENTOVÁ a szlovák mikrotoponimák lexikográfiai feldolgozásának munkálatairól szól (108–119). A Szlovák Tudományos Akadémia Ľudovít Štúr Nyelvtudományi Intézetében készülő elektronikus adatbázisból az *a* 'és' kötőszót tartalmazó helyneveket veti vizsgálat alá. Eredményeit összehasonlítja a cseh és morva digitális helynévtár vonatkozó adataival.

Egyéb névtani tanulmányok. M. BOHÁČOVÁ névtani terminológiával kapcsolatos tanulmánya az *Acta onomastica* előző, 56. számában is megjelent; az előző változathoz képest minimális (lábjegyzeteket érintő) különbség van az újraközölt cikk szövegében (20–25). A. POP a románok által használatos nem hivatalos autóbeneveket rendszerezi a névadás indítéka, illetve a névalkotás módja alapján (86–99). Két főbb kategóriát különböztet meg: a tulajdonnevesülést és a névfajtaváltást. R. VOLEJNÍK az 1898–2010 közötti időszakból származó cseh filmek állat- és növényneveket tartalmazó címeit tekinti át (120–126). A 2293 filmcíméből 228-ban szerepel állat- vagy növényvilággal kapcsolatos lexéma, bár ezek gyakran személynévi funkciót töltenek be a filmekben. W. WŁOSKOWICZ névtani terminológiai kérdéssel foglalkozik tanulmányában (141–155). Az *endonima* és

exonima terminusok ENSZ Földrajzi Névi Szakértői Csoportja (UNGEGN) által megfogalmazott definíciót interpretálja szűkebb és tágabb értelmezés szerint.

Vita. M. FARSKÝ *Košťany* cseh város nevének lehetséges etimológiáját közli (156–159).

Recenziók. A rovat két német nyelvű névtani kiadványt ismertet (160–167).

Krónika. E részben egy megemlékezés (Ivan Lutterer, 1929–2016) és két születésnapi köszöntés (Miloslava Knappová, Marie Nováková) található (168–183).

Hírek és megjegyzések. R. VOLEJNÍK és L. OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ ismerteti az egyes országokban megjelenő névtani folyóiratok aktuális évfolyamát (többek közt a Névtani Értesítő 36. számát) és egyéb kiadványokat (184–195), köztük a BAUKO JÁNOS és BENYOVSZKY KRISZTIÁN által szerkesztett Tulajdonnevek a fordítás és a kétnyelvűség kontextusában című tanulmánykötetet (2013) és a 3. nemzetközi nagybányai névtani konferencia előadásából készült kiadványt (Name and naming. Conventional / unconventional in onomastics, 2015), melyben több magyar kutató publikációja is olvasható.

BAUKO JÁNOS

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1297-6177>

Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem

Közép-európai Tanulmányok Kara

Onomastica 60. (2016)

Főszerkesztő: BARBARA CZOPEK-KOPCIUCH. Komitet Językoznawstwa Polskiej Akademii Nauk, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków. 460 lap

Az *Onomastica* 60. évfolyamában 22 tanulmány, 2 hosszabb közlemény, 1 tudományelméleti írás, 6 recenzió, 3 tudománytörténeti ismertető és 2 megemlékezés kapott helyet. Az alábbiakban ezeket a kötetben elfoglalt helyük szerinti sorrendben mutatom be.

Megemlékezések. A rovat két 2016-ban elhunyt nyelvész, egyetemi tanár, Witold Mańczak és Maria Karpluk életéről és munkásságáról emlékezik meg (5–12).

Tanulmányok. A kötet első tanulmányában M. RUTKOWSKI a denotátumok státusza és használati köre, illetve azok elnevezési módjai közötti kapcsolatot vizsgálja. Két névadási sémát különböztet meg: a globális-konzervatív nevek a magasabb státuszú és szélesebb körben funkcionáló tárgyakra, emberekre és helyekre jellemzőek, míg a lokális-innovatív az alacsonyabb státuszúakra és szűkebb elterjedésűekre (13–26). R. MRÓZEK a névtudomány tárgyának és körülményeinek állandó változására hívja fel a figyelmet, valamint arra, hogy a kutatások módszereit és feladatait folyamatosan felül kell vizsgálnunk és meg kell újítanunk (27–35). E. WOLNICZ-PAWŁOWSKA lengyel nyelvészeti, illetve névtani terminológiai szótárakat összevetve arra az eredményre jut, hogy szükség van az onomasztikai szakkifejezések egységesítésére és standardizálására (37–46). K. SKOWRONEK napjaink kultúrájának visszatükröződését vizsgálja népszerű pszichológiai és önterápiás művek címeiben. A tanulmány elméleti része azt tárgyalja a szemiotika, a pszichológia, a pszichoanalízis és a névtan fényében, hogy milyen közös vonásokat mutatnak az egyes kultúrákra jellemző szövegek. Az empirikus részben a szerző az említett műcímeken keresztül elemzi az aktuális társadalmi jelenségeket (47–67).